

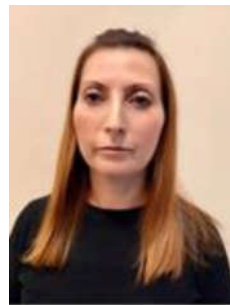
УДК 343.985

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-1-183-188

Чаплинський К. О.
доктор юридичних
наук, професор
(Дніпропетровський
державний
університет
внутрішніх справ)

Калюга Т. О.
здобувач
(Відкритий
міжнародний
університет
розвитку людини
«Україна»)

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Досліджено криміналістично-значущі особливості способів шахрайства у сфері надання туристичних послуг. Увага приділяється описанню способів, з'ясуванню їх особливостей, визначенню факторів, які впливають на їх формування, на підставі чого здійснено їх систематизацію. Покладаючи в основу ряд критеріїв для класифікації, всі варіанти шахрайських дій у сфері туризму зведено у три групи: обманні дії з боку суб'єктів, які мають офіційний дозвіл на здійснення такої діяльності (здійснюють обман у намірах, або з приводу різноманітних дій і подій); обманні дії з боку суб'єктів, які не мають ніякого офіційного відношення до туристичного бізнесу, але виступають від імені таких осіб. В окрему групу віднесено вчинення шахрайських дій особами, діяльність яких виражалася у супроводженні дій, необхідних для отримання туристичних послуг.

Ключові слова: шахрайство, туризм, договір, способи шахрайства, споживач туристичних послуг, туроператор, турагент.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Прогресивні зміни у структурі злочинності та поява нових сучасних способів дій, у тому числі із застосуванням обману та зловживання довірою, викликають необхідність пошуку нових рішень і застосування дієвих заходів для вирішення проблем удосконалення діяльності правоохоронних органів із розкриття та розслідування шахрайств, учинених у сфері туризму. Проте без володіння правоохоронними органами інформацією щодо основних способів, за допомогою яких вчиняються такі шахрайства, гарантувати успіх не завжди можливо, оскільки розслідування за таких обставин здійснюється в умовах інформаційної недостатності.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми свідчить, що спосіб учинення злочину є центральним елементом механізму вчинення злочину і неодноразово розглядався у наукових працях Р. С. Белкіна, В. К. Гавло, Г. Г. Зуйкова, В. П. Колмакова, В. О. Образцова, А. М. Селіванова, Н. П. Яблокова та інших вчених. Спроби систематизувати способи шахрайства можна побачити у роботах: А. Ф. Волобуєва, О. Кришевича, О. В. Курман, Т. В. Охрімчук, Н. В. Павлової, Т. А. Пазинич та інших. Між тим, залишається ряд невіршених питань щодо конкретних прийомів і операцій, спрямованих на підготовку, безпосереднє вчинення та приховування шахрайств, пов'язаних із наданням туристичних послуг. Це вказує на необхідність удосконалення правоохоронної діяльності з позиції висвітлення відомостей про сучасні способи шахрайства у вказаній сфері, що і визначає актуальність даної наукової статті.

Метою статті є аналіз наданих в юридичній літературі підходів до трактування способу злочину, а також надання характеристики способам вчинення шахрайств у сфері надання туристичних послуг та їх класифікації.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на широкий діапазон думок вчених із загальних питань визначення поняття та змістовної частини способу вчинення злочину, слід

© Чаплинський К. О., 2020
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9922-3743>
chaplinskii@ukr.net

© Калюга Т.О., 2020
chaplinskii@ukr.net

зауважити, що в науковій літературі не приділялося достатньо уваги розробці способів вчинення шахрайств у сфері надання туристичних послуг. Можна знайти лише класифікацію способів злочинних дій у туристичному бізнесі у рамках кримінально-правових та кримінологічних досліджень.

Так, А. І. Нестерова найпоширенішими видами шахрайств у сфері туристичного бізнесу вважає наступні: 1) фактична відсутність або ж зменшення обсягу послуг, що були включені до вартості туристичного продукту та оплачені замовниками; 2) надання недостовірної інформації замовникам туристичного продукту або ж умисне її приховування, замовчування про обставини, що їх винний зобов'язаний був повідомити особі, але, не зробивши це, ввів її в оману; 3) вимагання окремої оплати послуг, вартість яких була включена до програми туру; 4) діяльність туристичних фірм-одноденок тощо [1].

Натомість О. А. Клименко пропонує групувати шахрайські дії у сфері туризму за суб'єктом їх учинення на: 1) ті, що вчиняються представниками туроператорів і турагентств; 2) ті, що вчиняються представниками інших суб'єктів туристичної індустрії, які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів; 3) ті, що вчиняються споживачами туристичних послуг. Крім того, в окремі групи науковець пропонує виділити способи шахрайства у сфері туризму, залежно від потерпілих: 1) щодо неповнолітнього; 2) щодо особи похилого віку; 3) щодо особи з обмеженими фізичними можливостями чи такої, яка перебуває у безпорадному стані [2].

У свою чергу Л. М. Томаневич та М. В. Рібун вважають, що шахрайські діяння у вказаній сфері можна згрупувати таким чином: 1) шахрайство, ініційоване туристами; 2) шахрайські дії, ініційовані туроператорами; 3) шахрайські дії, ініційовані турагентами; 4) шахрайські дії, ініційовані державними органами влади; 5) шахрайські дії, ініційовані готелями; 6) шахрайство з боку фірм-перевізників; 7) шахрайство у сфері діяльності страхових компаній; 8) кіберзлочинність [3, с. 158].

Утім, аналізуючи способи дій у сфері туристичної діяльності, ми побачили, що шахрайство може вчинятися як з боку суб'єктів, які мають офіційний дозвіл на здійснення такої діяльності (здійснюють обман у намірах або з приводу різноманітних дій і подій) – 78 %, так і суб'єктами, які не мають ніякого офіційного відношення до туристичного бізнесу, але виступають від імені таких осіб – 22 %. Крім того, вчиненню шахрайських дій у 36 % випадків сприяли особи, діяльність яких виражалася у супроводженні дій, необхідних для отримання туристичних послуг.

Для першої групи властивим є вчинення шахрайських дій на будь-якому етапі, починаючи від створення туристичного продукту суб'єктом господарювання, закінчуючи його супроводженням і споживанням.

Способи другої групи здебільшого мають місце на стадії створення туристичного продукту та при його збуті (укладання договору). Інших етапів може не бути через відсутність як такого «туристичного продукту».

В окрему групу можна виділити способи шахрайства, що виражаються у супроводженні дій, необхідних для отримання туристичних послуг, суб'єктами, які не мають стосунку до туристичної діяльності (шахрайства при отриманні віз, паспортів, страхові випадки, перетинання кордону тощо).

Розглянемо ці групи способів більш детально. Насамперед, слід зазначити, що для того, щоб потрапити до іншої країни, необхідний дозвіл для в'їзду на її територію або для транзитного проїзду через її територію (віза). Однак, не завжди цей дозвіл отримується законним шляхом і не завжди надається уповноваженою на його видачу особою. Відтак, перший спосіб – вчинення шахрайських дій при отриманні віз для перетину кордону з метою туристичної подорожі.

Натомість кожна держава має право вводити свої обмеження на в'їзд, встановлювати перелік необхідних документів і правила ввезення товарів і цінностей. У ряді посольств, наприклад, затребують копії документів, що підтверджують бронювання готелю, авіаквитки, страховий поліс, а іноді й заставну суму (для кожної держави ця сума різна) та довідку про доходи, що надає певні гарантії. Деякі посольства виставляють вимогою для перетинання кордону надання довідок про стан здоров'я та відсутність судимості тощо.

Що стосується нашої держави, то правила оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію диктуються Постановою Кабінету Міністрів від 01.03.2016 № 118, яка визначає й перелік уповноважених органів, на які покладено функції з оформлення таких дозволів: закордонна дипломатична установа України, департа-

мент консульської служби МЗС, представництво МЗС на території України. Серед низки вимог (паспорт, анкета, документ про сплату консульського збору, поліс медичного страхування тощо), до іноземних туристів пред'являються й вимоги щодо надання документів, що підтверджують наявність достатнього фінансового забезпечення на період запланованого перебування і для повернення до держави походження або транзиту до третьої держави [4].

Утім, результати емпіричних досліджень дають підстави зробити висновок, що здебільшого (89 %) споживачі туристичних послуг звертаються не напряму до консульських установ та інших уповноважених органів, на які законом покладено обов'язки щодо розгляду візових клопотань і прийняття рішень стосовно оформлення віз, а звертаються за допомогою до суб'єктів туристичної діяльності (туроператорів, турагентів та інших посередників).

Між тим, представники турфірм інколи використовують для цього різні незаконні схеми: виготовляють фіктивні запрошення, підробляють ваучери і клопотання на продовження термінів візи тощо. Наявна також інформація про корупційні зв'язки окремих суб'єктів туристичної діяльності й іноземних дипломатичних і консульських працівників [5, с. 31]. На практиці існують випадки, коли шахраї блокують систему «е-консульство» її переважанням, щоб ніхто не міг самостійно зареєструватися, і водночас бронюють місця в системі для клієнтів офісу – візового посередника [6].

Наступний спосіб – при наданні послуг, що включені до вартості туристичного продукту, заявленого суб'єктом туроператорської діяльності.

Змістом цього способу є заздалегідь сплановане зменшення вартості оплачених послуг (наприклад, замість п'ятизіркового готелю туриста розміщують у сумнівному готелі з мінімальним обсягом зручностей або в районі, що за рівнем престижності та географічним розташуванням не відповідає оговореним в договорі умовам та сумі сплачених коштів). Нерідко обманні дії вчиняються шляхом зменшення обсягу заявлених туристичних послуг (наприклад, згідно з умовами договору сплачено кошти за екскурсійні, транспортні та інші додаткові види послуг, однак по прибуттю турист цих послуг так і не отримує або турист отримує квиток «в одну сторону» і змушений самостійно придбати квиток назад). У деяких випадках може йтися про фактичну відсутність заявлених послуг у місці отримання туристичного продукту. Однак така ситуація виникає лише за умов, якщо суб'єкт туроператорської діяльності припинив свою підприємницьку діяльність у сфері туристичного бізнесу і заволодів грошима клієнта, так і не виконавши зобов'язань щодо реалізації його туристичної подорожі.

Останнім часом, у зв'язку із масовою міграцією населення України за кордон з метою пошуку роботи, поширився такий вид шахрайства, як «працевлаштування» під виглядом надання туристичних послуг. Як наголошує А. І. Нестерова, така діяльність в основному характерна для західних регіонів, в яких є чимало турфірм, для яких туристична діяльність є прикриттям для здійснення шахрайських дій. За її даними, протягом останніх років відкрито ряд кримінальних проваджень за фактами діяльності таких підприємств і осіб, які займалися шахрайством (турфірми «Маззар», «Галатея» та ін.) [7, с. 296].

Переходячи до наступного виду шахрайства, слід сказати, що Закон України «Про туризм» передбачає обов'язкове медичне страхування та страхування від нещасних випадків. Інші види страховок турист обирає на власний розсуд або за рекомендацією суб'єкта туроператорської діяльності. Страхування здійснюється або туристом самостійно, або суб'єктами туристичної діяльності на підставі угод зі страховими компаніями, які мають право на проведення такої діяльності, тобто мають відповідну ліцензію. Основний зміст цього виду страхування – це компенсація медичних витрат, які можуть виникнути в закордонній поїзді внаслідок раптового захворювання або нещасного випадку безпосередньо в країні (місці) тимчасового перебування.

Сказане зумовлює необхідність страхування окреслених випадків. Однак, не завжди ця діяльність є законною і нерідко привертає шахраїв. Відтак, наступний спосіб – шахрайські дії, пов'язані зі страхуванням у сфері туризму.

І. О. Нестерова відзначає, що на практиці трапляються досить складні та витончені схеми шахрайських дій, участь у яких беруть українські туристичні фірми, працівники зарубіжних готелів, іноземні лікарі тощо. У підсумку – наявність страхового поліса не завжди гарантує страхувальнику безоплатне і безпроблемне лікування за кордоном [8, с. 57].

У юридичній літературі описані наступні поширені види та схеми шахрайства у сфері туристичного страхування: 1) страховик розробляє такі правила й умови туристичного страхування, які значно ускладнюють отримання страхових виплат страхувальником у разі настання страхового випадку; при цьому вказані положення вписані в договір страхування таким чином, що особа, яка не має відповідного досвіду, не має змоги самостійно виявити це, тим більше, що перед укладенням договору страхувальника усіляко переконують (вводять в оману) у перевагах цього страховика та умов, на яких здійснюється страхування. Цей нехитрий спосіб є одним із найпоширеніших на практиці; в результаті ж у разі настання страхового випадку застраховані часто залишаються без страхових виплат; 2) окремі види туристичного страхування (наприклад, страхування багажу) страховики іноді видають як обов'язкові, хоча насправді вони такими не є, і погоджуватись на них чи ні вирішує особисто сам турист; 3) лікар, який працює в готелі, запевняє туриста, що його поліс недійсний, і відправляє до медика (за попередньою з ним домовленістю), який лікує за готівкові гроші; суми оплати при цьому можуть бути достатньо великими, а гарантій, що страхова компанія погодиться їх повернути, немає жодних; 4) керівники туристичних груп, вступивши у змову з іноземними лікарями, під приводом обов'язкової звітності збирають у туристів страхові поліси, а потім на їх підставі оформляються медичні документи і страховим компаніям виставляються рахунки за лікування хвороб, про які самі туристи не «підозрювали»; подібні випадки зафіксовані в популярних серед українських туристів Греції, Кіпрі, Туреччині та інших країнах; 5) трапляються випадки, коли після настання страхового випадку з'ясовується, що страхової компанії, яка видала страхувальникові поліс, насправді не існує, а наявний на руках страховий поліс є звичайним папірцем тощо [5, с. 50].

Натомість, потерпілими від шахрайства можуть бути не тільки споживачі туристичних послуг (92 %), а й суб'єкти надання туристичних послуг (туроператори, турагенти) (8 %).

Звідси наступний спосіб – шахрайські дії стосовно туроператора з боку турагенства та навпаки.

І. О. Нестерова описує механізм вчинення шахрайських дій з боку турагенства стосовно туроператора наступним чином. Так, турагенство починає активно бронювати для своїх туристів тури, проте з оплатою не поспішає. Туроператору від цього агентства активно надходять заявки, при чому оплата підтверджується копіями банківських платіжних документів. Враховуючи давні партнерські відносини з цією компанією, а також солідність мережі, оператор, не чекаючи надходження грошей, оформлює туристам всі необхідні для туру документи і відправляє у «подорож». Проте після кількох тижнів очікування туроператор наполягає терміново сплатити борг. У відповідь туристична фірма надсилає гарантійні листи і завіряє, що гроші скоро надійдуть на рахунок туроператора. Однак грошей туроператор так і не отримує [8, с. 296]. Іноді турагенти підробляють платіжні документи, що засвідчують факт перерахування клієнтом коштів за відпочинок, а грошові кошти, що надійшли від останнього, привласнюють.

Переходячи до способів дій, учинених суб'єктами, які не мають ніякого офіційного відношення до туристичного бізнесу, але виступають від імені таких осіб, хотілося б відзначити такий спосіб, як «створення фіктивної юридичної особи у вигляді туристичного агентства». Проте ми не стали вести мову про створення такої юридичної особи, як туроператор, оскільки у матеріалах кримінальних проваджень таких випадків ми не зустрічали. На нашу думку, це пов'язано із більш складною процедурою реєстрації такої особи та більш суворим контролем з боку компетентних осіб.

Схема такого обману дуже проста. Так, на стадії підготовки за фіктивними документами створюється юридична особа – туристичне агентство, діяльність якого пов'язана з наданням певного туристичного продукту. Наступним етапом є рекламування агентства та залучення клієнтів. Після укладання договору про надання туристичних послуг (фіктивного) фірма збирає грошові кошти і зникає.

Один із найпоширеніших способів обману з боку фірми-одноденки є також «розраш путівок». Шахраї отримують інформацію про осіб, які мають намір здійснити подорож до іншої держави і дзвонять на телефон, повідомляючи про вигреш туристичної путівки, запрошують прийти до офісу. В офісі чекає ще кілька осіб, котрі також начебто виграли путівки. Шахраї демонструють відеофільм, на якому зображено місце подорожі. Після цього менеджер повідомляє, що туристичну путівку вони виграли, але

необхідно сплатити переліт до країни, при чому це необхідно зробити негайно. Внаслідок чого путівка виявляється недійсною. Психологічна обробка, котру проходять «жертви», може призвести до того, що навіть досить недовірливі люди погоджуються негайно внести гроші [9].

За таким же принципом можуть працювати туристичні фірми, які офіційно визнані банкрутом, однак певний час продовжують здійснювати підприємницьку діяльність.

Існують випадки вчинення шахрайських дій працівниками, яких запросили на роботу до агентства, яке здійснює туристичну діяльність на законних підставах. Зазвичай, після укладання невеликої кількості договорів та отримання грошей від туристів, вони зникають. При цьому керівництву турфірми тільки після зникнення цієї особи стає відомо про шахрайські дії.

Висновки. Отже, існує безліч шахрайських схем у сфері надання туристичних послуг. Обманні дії можуть вчинятися як з боку суб'єктів, які мають офіційний дозвіл на здійснення такої діяльності (здійснюють обман у намірах або з приводу різноманітних дій і подій), так і з боку суб'єктів, які не мають ніякого офіційного відношення до туристичного бізнесу, але виступають від імені таких осіб. До шахрайства пряме або опосередковане відношення можуть мати особи, діяльність яких пов'язана із супроводженням дій, необхідних для отримання туристичних послуг (представники страхових компаній, консульських установ, авіакомпаній та ін.).

Список використаних джерел

1. Нестерова І. А. Злочинність у сфері туристичного бізнесу: кримінально-правова характеристика та запобігання: дис. ...кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Нестерова Ірина Анатоліївна. Ужгород, 2016. 240 с.
2. Клименко О. А. Особливості кримінально-правової характеристики шахрайства у сфері надання туристичних послуг. *Верховенство права*. 2017. № 2. URL: <http://sd-vp.info/2017/osoblivosti-kriminalno-pravovoyi-harakteristiki-shahrajstva-u-sferi-nadannya-turistichnih-poslug/> (дата звернення: 01.11.2019)
3. Томаневич Л. М., Рібун М. В. Протидія шахрайству у сфері туризму. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2013. № 2. С. 154–161.
4. Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію: URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249794301> (дата звернення: 01.11.2019)
5. Андрушко А. В., Нестерова І. А. Злочинність у сфері туристичного бізнесу: кримінологічна характеристика та запобігання: монографія. Ужгород : ТОВ «ІВА», 2016. 220 с.
6. Логінов Я. Польські 5-річні візи: обіцяне стало реальним, але проблеми залишилися. *Дзеркало тижня*. 16 жовтня 2015 р. URL: http://gazeta.dt.ua/international/polski-5-richni-vizi-obicyane-stalo-realnim-aleproblemi-zalishilisya_.html (дата звернення: 01.11.2019)
7. Нестерова І. А. Способи шахрайства в сфері туристичного бізнесу України. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 295–298.
8. Нестерова І. О проявленнях мошенництва в сфере туристического страхования. *Legea și Viața*. 2014. № 4. С. 56–59.
9. Туристичні афери. Сіріус – зірка вашої безпеки. Інформаційний портал: веб-сайт. URL: <https://sirius.kiev.ua/> (дата звернення: 02.11.2019)

Надійшла до редакції 14.02.2020

References

1. Nesterova, I. A. (2016) Zlochynnist' u sferi turystychnoho biznesu [Crime in the sphere of tourist business] : kryminal'no-pravova kharakterystyka ta zapobihannya: dys. ...kandydata yuryd. nauk : 12.00.08 / Nesterova Iryna Anatoliyivna. Uzhhorod. 240 s. [in Ukr.].
2. Klymenko, O. A. (2017) Osoblyvosti kryminal'no-pravovoyi kharakterystyky shakhraystva u sferi nadannya turystychnykh posluh. [Features of criminal-law characteristics of fraud in the sphere of tourist services]. *Verkhovenstvo prava*. № 2. URL: <http://sd-vp.info/2017/osoblivosti-kriminalno-pravovoyi-harakteristiki-shahrajstva-u-sferi-nadannya-turistichnih-poslug/> (data zvernennya: 01.11.2019). [in Ukr.].
3. Tomanevych, L. M. & Ribun, M. V. (2013) Protydiya shakhraystvu u sferi turyzmu. [Anti-fraud in tourism]. *Naukovyy visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya ekonomichna*. № 2. S. 154–161. [in Ukr.].
4. Pro zatverdzhennya Pravyl oformlennya viz dlya v'yizdu v Ukrayinu i tranzytnoho proyizdu cherez yiyi terytoriyu [On approval of the Visa Rules for entry into and transit through Ukraine] : URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249794301> (data zvernennya: 01.11.2019). [in Ukr.].
5. Andrushko, A. V. & Nesterova, I. A. (2016) Zlochynnist' u sferi turystychnoho biznesu: kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannya [Crime in the sphere of tourism business: criminological characteristics and prevention] : monohrafiya. Uzhhorod : TOV «IVA». 220 s. [in Ukr.].

6. Lohinov, Y. A. (2015) Pol's'ki 5-richni vizes: obitsyane stalo real'nym, ale problemy zalyshylysia. Dzerkalo tyzhnya. 16 zhovtnya 2015 r. [Polish 5-year visas: the promise became real, but the problems remained. The mirror of the week. October 16, 2015]. URL : http://gazeta.dt.ua/international/polski-5-richni-vizi-obicyane-stalo-realnim-aleproblemi-zalishilysya_.html (data zvernennya: 01.11.2019). [in Ukr.].
7. Nesterova, I. A. (2011) Sposoby shakhraystva v sferi turystychnoho biznesu Ukrainy. [Fraud in the tourist business of Ukraine]. Chasopys Kyivivs'koho universytetu prava. № 1. S. 295–298. [in Ukr.].
8. Nesterova, I. (2014) O proyavlenyyakh moshennichestva v sferi turystycheskoho strakhovannya. [On the manifestations of fraud in the field of tourist insurance]. Legea și Viața. № 4. S. 56–59.
9. Turystychni afery. Sirius – zirka vashoyi bezpeky. Informatsiynny portal: veb-sayt. URL: <https://sirius.kiev.ua/> (data zvernennya: 02.11.2019). [in Russ.].
9. Turystychni afery. Sirius – zirka vashoyi bezpeky. [Tourist scams. Sirius is the star of your safety]. Informatsiynny portal: veb-sayt. URL: <https://sirius.kiev.ua/> (data zvernennya: 02.11.2019). [in Ukr.].

SUMMARY

Chaplynskiy K. O., Kalyuga T. O. Ways of commitment fraud in tourist industry: forensic analysis. The article deals with the study of forensically significant features of the methods of fraud in the sphere of tourist services. Attention is paid to description of methods, clarifying their characteristics, determining the factors that affect their formation on the basis of what they were ordering. Laying the basis of a set of criteria for the classification, all the options of fraudulent activities in the tourism sector are summarized in three groups: fraudulent actions by entities that are authorized to conduct such activities (exercise deception in intent, or about a variety of actions and events) fraudulent actions on the part of the constituent entities, which have no official relationship to the tourism business, but on behalf of such persons. In a separate group of related fraudulent operations by individuals whose activity was expressed in support of actions required to obtain travel services.

The purpose of the article is to analyze the approaches in the legal literature to the treatment of the crime, as well as to characterize the ways of committing fraud in the sphere of tourist services and their classification.

Despite the wide range of opinions of scholars on the general issues of defining the concept and content of the crime, it should be noted that the scientific literature has not paid sufficient attention to the development of fraudulent practices in the provision of tourist services. You can find only the classification of criminal acts in the tourism business and criminal and criminal studies.

There are many fraudulent schemes in the field of tourist services. Fraudulent actions may be taken either by entities having official authorization to carry out such activities (deceiving intentionally or by various actions and events) or by entities having no official relation to the tourist. Business, but act on behalf of such persons. Fraud can be directly or indirectly attributed to persons whose activities are associated with the activities required to obtain travel services (representatives of insurance companies, consulates, airlines, etc.).

Keywords: *fraud, travel, contract, methods of fraud, consumer of travel services, tour operator, travel agent.*